

UMETNOST POBEDE

MEMOARI TVORCA *NAJKIJA*

FIL NAJT

Preveo
Saša Novaković

— Laguna —

Naslov originala

Phil Knight

SHOE DOG

Copyright © 2016 Phil Knight

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Za moje unuke, da bi znali

U svesti početnika postoji mnoštvo pristupa i rešenja, sve vrvi od mogućnosti, ali u svesti stručnjaka ima ih svega nekoliko.

Šunru Suzuki, *Zen um, početnički um*

SVANUĆE

Bio sam budan pre drugih, pre ptica, pre sunca. Popio sam kafu, smazao parče tosta, obukao šorts i majicu, i vezao pertle na svojim zelenim patikama. Onda sam se tiho iskrao iz kuće i izašao na zadnja vrata.

Protegao sam noge, zategao mišiće zadnje lože, izvio leđa, i prostenjao kad sam napravio prvih nekoliko krutih, neodlučnih koraka na hladnom putu u maglu. Zašto je početak uvek tako težak?

Nije bilo kola, ni ljudi, ni znakova života. Nigde nikoga, imao sam ceo svet samo za sebe – mada je šuma, činilo mi se, bila čudno svesna mog prisustva. Ali to je Oregon. Šuma ovde uvek sve zna. Drveće ti uvek čuva leđa.

Kako je lep moj rodni kraj, pomislio sam, gledajući oko sebe. Kako je lepo ovo mesto. Spokojno, zeleno, umirujuće – bio sam ponosan što mi je u Oregonu dom, s ponosom sam mali Portland zvao svojim rodnim gradom. Ali osetio sam i žal, trunku gorčine, nezadovoljstva. Iako lep, Oregon je za neke bio mesto gde se ništa ne dešava, niti će se desiti. Mi ljudi iz Oregona bili

smo poznati samo po starom karavanskom putu koji smo morali da prokrcimo. Od tog davnog doba, nije bilo mnogo zanimljivih događaja, stvari su išle zauzdanim, monotonim tokom.

Čovek od koga sam najviše naučio, jedan od najboljih ljudi koje sam upoznao, često je govorio o tom starom karavanskom putu. „On nam je u krvi“, gundao bi. On je naš karakter, naša sudbina – naš DNK. „Kukavice nisu ni pošle tim putem“, govorio bi mi, „a slabi su usput otpali – i tako, ostali smo mi.“

Mi. Neka retka odlika pionirskog duha rodila se, skovala se na tom putu, verovao je moj učitelj, neka preuveličana nada, osećanje da su pred nama velike mogućnosti pomešano sa umanjenim kapacitetom za pesimizam – i naš je zadatak, nas ljudi iz Oregona, da se ta crta ličnosti ne izgubi, da ostane u životu.

Klimao bih glavom s poštovanjem. Voleo sam tog čoveka. Ali odlazeći, ponekad bih pomislio: „Pobogu, pa to je običan prašnjavi put za zaprežna kola.“

Tog maglovitog jutra, tog za budućnost važnog, presudnog jutra 1962. i ja sam počeo da krčim sopstveni put – vratio sam se kući nakon sedam dugih godina. Bilo mi je strano što sam ponovo tu, što me ponovo šibaju svakodnevnne kiše. Još čudnije bilo je što ponovo živim sa roditeljima i sestrama-blizakinjama, što spavam u svom krevetu iz detinjstva. Do kasno u noć ležao bih na leđima, zurio u udžbenike, priručnike s fakulteta, u plakete, pehare i medalje iz srednje škole, pitajući se da li sam to još uvek ja.

Brže sam se kretao putem. Od mog disanja stvarali su se okrugli, ledeni oblacići daha i kovitali se s maglom. Osetio sam ono prvo fizičko buđenje, onaj sjajni trenutak pre no što se um potpuno razbistri, kada udovi i zglobovi počinju da se opuštaju i kada tkivo tela počinje da se topi. Iz krutog u tečno.

Brže, rekao sam sebi. Brže.

Na papiru, zvanično, pomislio sam, ja sam odrastao čovek. Diplomirao sam na dobrom fakultetu – Univerzitetu Oregon. Imao sam i diplomu vrhunske poslovne škole – Stanforda. Preživio sam godinu dana službe u američkoj vojsci – u Fort Luisu i Fort Justisu. U vojnoj knjižici je pisalo da sam obučen, kompletan vojnik, putpuno zreo dvadesetčetvorogodišnji muškarac... Pa, zašto onda, pitao sam se, zašto se još uvek osećam kao da sam klinac?

Još gore, kao isti onaj, stidljivi, bleđi, mršavi, štrkljasti klinac kakav sam uvek bio.

Možda zbog toga što još ništa od života nisam okusio. A ponajmanje mnoga životna iskušenja i uzbuđenja. Nisam zapalio cigaretu, nisam probao droge. Nisam kršio pravila, o zakonima da i ne govorimo. Šezdesete su tek počele, doba buntovništva, i ja sam bio jedini čovek u Americi koji se još nije pobunio. Nisam mogao da se setim nijedne situacije u kojoj sam se raspojasao, postupio neočekivano.

Čak ni sa devojkom nikad nisam bio.

Razlog što sam razmišljao o svim onim stvarima koje nisu bile deo mene, o svemu onome što nisam, bio je jednostavan. To sam dobro znao. Bilo mi je teško da kažem šta ili ko sam tačno ja, i šta bih mogao postati. Kao i svi moji prijatelji želeo sam da budem uspešan. Ali za razliku od mojih prijatelja nisam znao šta je uspeh, šta uspeh predstavlja, šta za mene znači biti uspešan. Novac? Možda. Žena? Deca? Dom, kuća? Svakako, ako budem sreće. Naučili su me da težim ka tim ciljevima, i deo mene želeo ih je, instinktivno. Ali duboko u sebi hteo sam nešto drugo, tražio sam nešto drugo, nešto više. Imao sam bolan utisak da naše vreme brzo prolazi, da teče brže nego ikad pre. Da će proleteti kao jutarnje trčanje, i želeo sam da moje vreme ima smisla. I svrhu. I da bude kreativno. I važno. Iznad svega... da bude drugačije.

Hteo sam da ostavim trag.

Hteo sam da pobedim.

Ne, to nije tačno. Prosto sam želeo da ne izgubim.

I onda se to desilo. Dok je moje mlado srce počelo da bije, dok su se moja ružičasta pluća širila kao krila, dok su se stabla i krošnje pretvarali u zelenkaste mrlje, video sam jasno ispred sebe, tačno ono što sam želeo da moj život bude. Igra.

Da, pomislio sam, tako je, to je to. To je prava reč. Tajna sreće, kao što sam sve vreme podozrevao, suština, srž lepote ili istine, ili svega što nam je potrebno da znamo, leži u onom trenutku kad je lopta u vazduhu, kad oba boksera osećaju da će se uskoro oglasiti zvono, kada se trkači približavaju liniji cilja a ljudi u masi na tribinama kao jedan ustaju. Ima nadahnjujuće jasnoće u toj pulsirajućoj polusekundi u kojoj se odlučuje ishod, koja donosi pobedu ili poraz. Želeo sam da to, šta god da je, bude moj život, moja svakodnevnica.

U drugim vremenima maštao bih da ću postati veliki romanopisac, sjajan novinar, državnik. Ali moj najveći san bio je da ću postati vrhunski sportista. Nažalost, sudbina je htela da budem dobar, ali ne i izuzetan. U dvadeset četvrtoj konačno sam se pomirio s tom činjenicom. Trčao sam na stazama u Oregonu, i izdvojio sam se od proseka, zasluživši školska priznanja za sportske uspehe tri puta za četiri godine. Ali to je bilo sve, kraj. Sada, dok sam počinjao da žustro odvajam jednu milju za drugom za šest minuta, dok je sunce na izlasku palilo najniže iglice borova, upitao sam se: a šta ako postoji način da čovek oseća ono što sportisti osećaju a da ne bude sportista? Da bude u igri sve vreme umesto da radi? Ili da uživa u radu toliko da to suštinski postane igra.

Svet je bio pregažen ratovima, bolom, jadom i bedom. Svakodnevna borba za život bila je iscrpljujuća i često nepravična – možda je jedini odgovor, mislio sam, da se nađe neki

čudesan, neverovatan san koji bi se činio vrednim truda, zabavan, zanimljiv, odgovarajući i ka kojem bi se težilo sa sportskom odlučnošću, nepokolebljivošću, posvećenošću. Hteli mi to ili ne, život je igra. Ko god poriče tu istinu, ko god odbije da učestvuje u igri, ostaje po strani, iza aut-linije, a ja to nisam želeo. Više od svega, nisam želeo da mi se to desi.

Što je vodilo, kao i uvek, do moje Lude Ideje. Možda bi trebalo, mislio sam, još jednom da razmislim o tvojoj Ludoj Ideji. Možda bi ta moja Luda Ideja mogla... da bude ona prava, da se sprovede u delo.

Možda.

Ne, ne, mislio sam, trčeći brže i brže, trčeći kao da jurim nekoga i kao da me jure istovremeno. Proradiće. Daće rezultat. Tako mi boga, ja ću se postarati da proradi. Bez daljeg, bez nedoumica.

Iznenada sam se smešio. Smejao se, maltene. Mocar od znoja, krećući se graciozno i s lakoćom kao nikad dotad, video sam svoju Ludu Ideju kako blista, i nimalo nije izgledala ludo. Nije izgledala čak ni kao ideja. Izgledala je kao mesto. Kao čovek, ili kao životna sila koja je postojala davno pre mene – odvojena od mene, a takođe i deo mene. Čekala je na mene, a i krila se od mene. To bi moglo zvučati pomalo preterano, euforično, *ludo*. Ali tako sam se tada osećao.

Ili možda nisam. Možda moje pamćenje uvećava taj eureka tren, ili sažima mnoge eureka trenutke u jedan. Ili je možda taj trenutak, ako je uopšte postojao, bio samo ushićenje, deo zadovoljstva čoveka koji trči. Ne znam. Nisam siguran. Tako mnogo sećanja na te dane, i mesece i godine, u koje su se lagano prestrojile, iščezlo je, kao oni ledeni oblačići daha. Lica, brojevi, odluke koji su nekad izgledali važno, neophodno, neopozivo, nestali su.

Ono što je ostalo, međutim, to je ova utešna neporecivost, ova usidrena istina koja se nikad neće izgubiti. U dvadeset četvrtoj godini života imao sam Ludu Ideju, i nekako, uprkos glavoboljama zbog egzistencijalnih nemira, strahova u vezi sa budućnošću, i sumnji u sebe, poput svih mladih momaka i devojaka, zaključio sam da je svet sazdan od ludih ideja. Istorija je dugi niz ludih ideja. Stvari koje sam najviše voleo – knjige, sport, demokratija, slobodno preduzetništvo – počele su kao lude ideje.

I kad smo već kod toga, poneke ideje lude su kao ono što najviše volim, kao trčanje. Ono je teško, naporno. Bolno. Rizično. Nagrada je malo i ni u kom slučaju nisu zagaranovane. Kad trčite na kružnim stazama, ili pustim putem, nemate pravo odredište. Barem ne ono koje bi moglo opravdati uloženi napor. Čin sam po sebi postaje odredište. Nije tu reč samo o izostanku ciljne linije; vi sami definišete cilj. Kakvo god zadovoljstvo ili dostignuća da dobijate od trčanja, morate ih naći u sebi. Sve zavisi od toga kako ih zaokružujete, kako ih predstavljate, kako ih prodajete sebi.

Svaki čovek koji trči to zna. Trčite i trčite, kilometar za kilometrom, i nikad ne znate tačno zašto. Kažete sebi da trčite ka nekom cilju, jurite za uzbuđenjem, ali u stvari, trčite zato što vas alternativa, zaustavljanje, nasmrt plaši.

I tako sam tog jutra 1962. godine rekao sebi: Mogu slobodno svi da kažu za tvoju ideju da je luda... ti samo nastavi dalje. Nemoj da staješ. Nemoj ni da pomisliš da staneš dok ne stigneš tamo, i nemoj mnogo da razmišljaš o tome gde je to tamo. Šta god da se desi, šta god da naiđe na tom putu, ne zaustavljaj se.

To je taj dragoceni, upozoravajući, proročki, važan savet koji sam uspeo niotkuda da dam sebi i koji sam nekako uspeo da usvojim. Pola veka kasnije, i dalje verujem da je to najbolji savet – možda jedini savet – koji se može dati.

PRVI DEO

Vidiš, ovde je potrebno trčati iz sve snage samo da bi se ostalo u mestu. Ako želiš da stigneš negde, moraćeš da trčiš najmanje duplo brže.

Luis Kerol, *Alisa u svetu s one strane ogledala*

1962

Kada sam skupio hrabrosti da s ocem porazgovaram o Ludoj Ideji, strpljivo sam sačekao veče da mu se obratim. To je uvek bilo najbolje vreme za razgovor s njim. Tada je bio opušten, sit, namiren, ispružen na vinilskoj fotelji ispred televizora. Još uvek kad zabacim glavu i zažmurim mogu da čujem smeh publike, muziku naslovnih numera njegovih omiljenih TV-serija *Vegon trejn i Rouhajt*.

Obožavao je Reda Batonsa. Svaka epizoda počinjala bi Redovom presmom: *Ho-ho, he-he... čudne stvari se dešavaju*.

Seo sam na stolicu pored njega, blede mu se nasmešio i čekao reklame. Neprestano sam ponavljao u sebi ono što ću mu reći, posebno uvod. *Dakle, tata, sećaš li se one moje Lude Ideje...?*

Bilo je to jedno od poslednjih predavanja na Stanfordu, seminar o preduzetništvu. Napisao sam seminarski rad o sportskoj obući, i rad je od običnog školskog zadatka prerastao u potpunu opsesiju. Pošto sam se bavio trčanjem, znao sam ponešto o patikama i sprintericama. A pošto sam bio

zaludenik za poslovanje, trgovinu, tokove novca, znao sam da su Japanci napravili ozbiljan prodor na tržište fotoaparata, kojim su nekad dominirali Nemci. Na osnovu toga, iznosio sam stav u svom seminarskom radu da će se slična stvar desiti s japanskom sportskom obučom. Ta ideja me je zainteresovala, potom nadahnula i na kraju me je u potpunosti opsela i zarobila. Činilo se da je to očigledno, jednostavno, s potencijalom da postane ogromno.

Nedelje sam proveo u pisanju tog seminarskog rada. Preselio sam se u biblioteku, gutao sva štiva do kojih sam mogao da dođem o uvozu i izvozu, o započinjanju poslova, osnivanju kompanija. Na kraju, kao što se zahtevalo, održao sam zvanično predstavljanje rada kolegama studentima koji su ga primili sa zvaničnom, uobičajenom nezainteresovanošću. Niko nije postavio ni jedno jedino pitanje. Dočekali su moje strastveno zanimanje, energičnost i uloženi trud, umornim zevanjem i odsutnim pogledima.

Profesorovo mišljenje bilo je da moja Luda Ideja zaslužuje pohvale: dao mi je odličnu ocenu. Ali to je bilo sve. Odnosno, tako je trebalo da bude. No, nisam prestao da mislim o onome što sam napisao u tom seminarskom radu. Tokom preostalog vremena na Stanfordu, tokom svakog jutarnjeg trčanja sve do onog trenutka s ocem ispred televizora, razmišljao sam o odlasku u Japan, pronalaženju odgovarajuće kompanije za proizvodnju sportske opreme, o plasiranju moje Lude Ideje, sve u nadi da će me dočekati više entuzijazma od onog koji su pokazali moje kolege studenti, da će neko biti zainteresovan za saradnju i partnerstvo sa stidljivim, bledim, štrkljastim, mršavim momkom iz pospanog Oregona.

Zanosio sam se pomišlju da poslovni put do Japana proširim egzotičnim odredištima. Kako inače da ostavim trag, dam svoj pečat svetu, ukoliko ga ne upoznam. Pre velike trke

valja obići stazu. Put oko sveta s rancem na leđima mogao bi da bude baš ono što mi treba, rezonovao sam. U ono vreme niko nije pravio liste želja, a to je bilo najbliže onome što sam ja imao na umu i onome što sam radio. Pre no što umrem, pre no što ostarim, pre no što me istroši svakodnevnicama borbe za bolji život, želeo sam da posetim najlepša i najčudesnija mesta na planeti.

I najveće svetinje. Naravno, želeo sam da probam hranu sa svih kontinenata, da čujem druge jezike, da zaronim u druge kulture, ali u stvari, istinski sam žudeo za povezivanjem sa velikim izvorom. Hteo sam da doživim ono što Kinezi nazivaju taom, Grci logosom, Indusi đnanom, budisti dar-mom. Ono što hrišćani zovu sveti duh. Pre no što se otisnem na svoj životni put, mislio sam, daj da se prvo upoznam s velikim putem čovečanstva. Da vidim najveće hramove, crkve i svetišta, svete reke i planinske vrhove. Da osetim prisustvo... boga?

Da, rekao sam sebi, da. U nedostatku bolje reči, boga.

Ali pre svega, bilo mi je potrebno očevu odobrenje.

I više od toga, bio mi je potreban njegov novac.

Već samu mu prethodne godine pominjao veliko putovanje, i izgledalo je da je otvoren za tu ideju. Ali sigurno je sve to zaboravio. I nije bilo sumnje da preterujem pokušavajući da tome dodam plasiranje Lude Ideje. Putovanje u Japan? Da osnujem kompaniju? Gubljenje vremena i novca.

Sigurno će to videti kao preterivanje.

Kao nepotreban i skup korak. Imao sam nešto uštedevine od plata u vojsci, i raznih povremenih, sezonskih, letnjih poslova iz prethodnih godina. Planirao sam uz to da prodam i svoja kola, em-dži iz 1960. u boji trule višnje s trkačkim gumama. (Isti auto Elvis je vozio u filmu *Blu Havaji*). Kad se sve to sabere imao bih hiljadu petsto dolara, što znači da mi

fali još hiljadu dolara, rekao sam ocu. Klimnuo je glavom, aha, hm, skrenuo pogled s TV-a, pogledao me i i ponovo vratio pogled na TV, dok sam ja pričao.

Sećaš li se našeg razgovora, tata? Rekao sam ti da želim da vidim svet.

Himalaje? Piramide?

Mrtvo more, tata? Mrtvo *more*?

Da, pa, ha-ha, razmišljam da svratim i do Japana, tata. Sećaš li se moje Lude Ideje? Japanske sportske obuće? To bi moglo da bude nešto zaista veliko, tata. Ogromno.

Stvarno sam se ozbiljno trudio, davao sam sve od sebe da mu prodam svoju ideju, zato što sam uvek mrzeo prodavanje i farbanje, i posebno zato što ovaj konkretni pokušaj nije imao nikakve šanse na uspeh. Moj otac upravo je za moje školovanje dao stotine dolara Univerzitetu Oregona, i još hiljade Stanfordu. Bio je izdavač *Oregon žurnala*. Taj solidan posao obezbeđivao nam je osnovne udobnosti, uključujući našu komfornu belu kuću u ulici Klejburn, u prijatnom, mirnom predgrađu Portlanda, Istmorlendu. Ali nismo imali para za bacanje.

Osim toga, bila je to 1962. Zemlja je tada bila veća. Hrabri momci ulazili su u orbitu u kapsulama, devedeset procenata Amerikanaca još nije letelo avionom. Prosečni Amerikanac najdalje se uputio sto pedeset kilometara od svog kućnog praga, tako da bi i samo pominjanje puta oko sveta avionom uznemirilo svakog oca, a posebno mog, kojem je prethodnik na mestu urednika i izdavača novina poginuo u avionskoj nesreći.

Čak i kad po strani ostavimo pitanje novca i bezbednosti, čitava ta stvar bila je jednostavno nepraktična. Bio sam svestan da dvadeset šest od dvadeset sedam novih kompanija propadne. Toga je bio svestan i moj otac. Pomisao o preuzimanju tako kolosalnog rizika protivila se svemu u šta je

verovao i za šta se zalagao. U mnogo čemu je moj otac bio tipičan hrišćanin, vernik, član episkopalne crkve. Ali poštovao je i još jedno tajno božanstvo – ugled, uvažavanje, mesto i status u društvu. Kuća u kolonijalnom stilu, lepa supruga, poslušna deca, moj otac je uživao u svemu tome, ali ono što je istinski cenio i voleo bilo je to što su njegovi prijatelji i susedi znali da on to ima. Voleo je da mu se dive. Voleo je da žestokim zamasima pliva u matici. Avanturistički put oko sveta, prema tome, za njega prosto ne bi imao smisla. To se ne radi. A pogotovo to ne rade sinovi uglednih ljudi. To su radila deca nekih drugih. Bitnici, hipsteri.

Verovatno je očeva opsednutost uvažavanjem i ugledom bila pothranjivana strahom od unutrašnjeg haosa. Osećao sam to u stomaku, zato što bi svako malo taj kaos izleteo na površinu. Bez upozorenja i najave, kasno noću, zazvonio bi telefon u hodniku i kad bih se javio dočekao bi me isti promukao glas. „Dođi po svog starog.“

Obukao bih mantil – kao da je uvek tih noći sipila kiša – i odveo se do centra grada do očevo kluba. Kao što se jasno sećam svoje sobe, sećam se i tog kluba. Stoleće star, sa hrastovim policama za knjige od poda do plafona, velikim foteljama, izgledao je kao radna soba u velikoj kući na imanju u Engleskoj. Drugim rečima, bespogovorno, eminentno ugledno.

Zatekao bih oca uvek za istim stolom, u istoj stolici. Nežno bih mu pomogao da se osovi na noge. „Jesi li dobro, tata?“ „Naravno da sam dobro.“ Izveo bih ga napolje, poveo do kola, i celim putem kući pravili bismo se da je sve u redu. Sedeo bi savršeno uspravno, skoro kao da je na prestolu, s punim dostojanstvom, i pričali bismo o sportu, zato što mi je priča o sportu odvlačila pažnju od stresne situacije, u njoj sam nalazio utehu.

I moj otac voleo je sport. Bavljenje sportom uvek je donosilo uvažavanje.

Zbog toga i još sijaset drugih razloga očekivao sam da će otac dočekati moje zahteve ispred TV-a namršteno i s brzim odbijanjem. „Ha-ha, Luda Ideja. Nema šanse, Bak.“ (Kršteno ime mi je Filip, ali otac me je uvek zvao Bak. U stvari, tako me je zvao i pre no što sam se rodio. Majka mi je rekla da je imao običaj da je potapše po stomaku i da upita: „Kako je mali Bak?“) Kad sam prestao da pričam, da mu plasiram svoju ideju, otac se nagnuo ka meni u fotelji i čudno me pogledao. Rekao mi je da se uvek kajao što nije više putovao u mladosti. Rekao je da bi putovanje moglo da bude adekvatno, pravo zaokruživanje mog obrazovanja. Mnogo toga je rekao, posvećujući pažnju više putovanju nego Ludoj Ideji, ali nije mi padalo na pamet da ga prekidam i ispravljam. Ni da se bunim, jer mi je, sve u svemu, davao svoj blagoslov. I gotovinu.

„U redu“, rekao je. „U redu, Bak. U redu.“

Zahvalio sam ocu i pobegao iz sobe pre no što je stigao da se predomisli. Tek kasnije sam shvatio, s grižom savesti i osećanjem krivice, da je upravo to što moj otac nije ima prilike više da proputuje bio važna, možda glavna komponenta moje želje za putovanjem. Taj put, ta Luda Ideja biće siguran način da postanem potpuno drugačiji od njega. Da postanem neko manje uvažen.

Ili možda ništa manje uvažen. Možda samo manje opsednut ugledom i uvažavanjem.

Ostatak porodice nije bio taklo sklon podršci. Kad je moja baka čula za moj plan, jedna stavka posebno ju je uznemirila. „Japan!“, povikala je. „Pa, samo pre nekoliko godina Japanci su krenuli da nas ubijaju! Zar si to *zaboravio*? Perl Harbor! Japanci su hteli da porobe ceo svet! Neki od njih još uvek ne

znaju da su poraženi! Kriju se! Možda te uhvate, Bak. Iskopaju ti oči. Poznati su po tome – kopali su zarobljenicima oči.“

Voleo sam maminu mamu koju smo svi zvali Mama Hatfield. Imao sam razumevanja za njena strahovanja. Japan je bio dalje od kraja sveta za Rozeburg u Oregonu, varošicu okruženu farmama u kojoj je rođena i u kojoj je provela ceo život. Mnoga leta proveo sam sa njom i sa Tata Hatfieldom. Skoro svake večeri sedeli bismo na tremu, slušali kreketanje žaba i ratne vesti s radija tokom prve polovine četrdesetih godina dvadesetog veka.

A te vesti uvek su bile loše.

Stalno su nam ponavljali da Japanci nisu izgubili rat dve hiljade šeststo godina, i da nema nagoveštaja da će izgubiti ovaj. Bitku za bitkom, trpeli smo poraze. I konačno, 1942. Gabrijel Hiter sa *Mjučual brodkastinga* počeo je večernje vesti veselim povikom: „Dobro večer svima – večeras imamo *dobre vesti*.“ Amerikanci su napokon dobili odlučujuću bitku. Kritičari su zamerili Hiteru besramno zauzimanje za jednu stranu, potpuno odsustvo novinarske objektivnosti, ali mržnja javnosti prema Japanu bila je tako velika da je većina slavila Hitlera kao narodnog heroja. Nakon toga, sva javljanja započinjao je na isti način. „Večeras imamo dobre vesti!“

To je jedno od mojih najranijih sećanja. Mama i Tata Hatfield sede sa mnom na tremu, Tata Hatfield ljušti jabuku pererezom, daje mi krišku, uzima za sebe jednu, opet meni daje, i tako to ide dalje dok mu se ritam deljenja jabuke dramatično ne uspori. Vreme je za Hitlera. *Psst! Čuti sad!* Još uvek mogu da vidim kako jedemo jabuke i zurimo u noćno nebo, tako opsednuti Japancima da smo maltene očekivali da će japanski ziro lovci proleteti ispod sjajnih zvezda. Nije ni čudo da sam sa pet godina kad sam prvi put leteo avionom, upitao: „Tata, hoće li nas Japanci oboriti?“

Mama Hatfield pomazila me je po glavi, ustajući. Rekao sam joj da ne brine, biću ja dobro. Čak ću joj i kimono doneti.

Moje sestre, bliznakinje Džin i Džoana, četiri godine mlađe od mene, nisu marile ni za to kuda idem ni šta ću raditi.

A moja majka, koliko se sećam, ništa nije rekla. I inače je bila štura na rečima i retko je progovarala. Ali je ovoga puta njeno ćutanje bilo drugačije. Odjekivalo je odobravanjem. Čak i ponosom.

Nedelje sam proveo u čitanju, planiranju, pripremama za put. Išao sam na dugo trčanje, razmatrao svaki detalj predstojećeg putovanja dok sam se trkao sa divljim guskama koje su letele iznad moje glave u čvrstoj formaciji u obliku slova V. Negde sam pročitao da guske na začelju koje lete u zavetrini troše samo 80% energije i snage onih koje su na čelu. Svaki trkač to vrlo dobro razume. Trkači na čelu uvek ulažu najviše snage i najviše rizikuju.

Mnogo pre no što sam se obratio ocu, zaključio sam da bi bilo dobro da imam saputnika, i da bi kompanjon na putovanju trebalo da mi bude Karter, kolega sa Stanforda. Iako je bio zvezda igre pod obručima na Vilijam Džuel koledžu, Karter nije bio tipičan sportista. Nosio je naočare s debelim staklima i čitao knjige. Dobre knjige. Bio je prijatan sagovornik, a bilo je prijatno s njim u društvu i kad je ćutao – dve jednako važne vrline kod prijatelja. I od suštinske važnosti za saputnika.

Ali Karter se nasmejao na moj predlog. Kad sam mu izložio spisak mesta koja želim da posetim – Havaje, Tokio, Hongkong, Rangun, Kalkutu, Bombaj, Sajgon, Katmandu, Kairo, Istanbul, Atinu, Jordan, Jerusalim, Najrobi, Rim, Pariz, Beč, Zapadni Berlin, Istočni Berlin, Minhen, London

– zabacio je glavu i grohotom se nasmejao. Pretrnuo sam, oborio pogled i počeo da se izvinjavam. A onda je Karter rekao i dalje se smejući: „Sjajna ideja, Bak.“

Digao sam glavu. Nije se smejavao meni. Smejavao se od radosti i zadovoljstva, razdragano. Bio je zadivljen. Trebalo je hrabrosti da se sastavi takav plan puta. Ođvažnosti. Hteo je da mi se pridruži.

Nekoliko dana kasnije dobio je odobrenje od svojih roditelja, plus zajam od oca. Karter nije gubio vreme, i nije oklevao kad mu se ukaže šansa. Kad ostane sam, šutira ka košu – takav je bio Karter. Rekao sam sebi da bih mnogo mogao naučiti od takvog momka na putu oko sveta.

Spakovali smo i on i ja po jedan kofer i jedan ranac. Samo najneophodnije stvari, obećali smo jedan drugom. Nekoliko pari pantalona, nekoliko majica. Patike, čizme za pešačenje, naočare za sunce, i po par bermuda.

Spakovao sam i jedno dobro odelo. Zeleno odelo *Bruks Bradersa* s dva reda kopčanja. Za svaki slučaj, ako moja Luda Ideja naiđe na dobar prijem.

Sedmog septembra 1962. Karter i ja sabili smo se sa stvarima u stari ševi i odvezli brzinom svetlosti I-5 putem kroz dolinu Vilamet iz šumovite zabiti Oregona, što nam je izgledalo kao da se uspinjemo kroz korenje drveća. Izbili smo na četinarske vrhove Kalifornije, preko visokih, zelenih planinskih prevoja, i onda smo se spuštali i spuštali dok dobrano iza ponoći nismo stigli do San Franciska ogrnutog u maglu. Nekoliko dana proveli smo kod prijatelja, spavali smo na podu, a potom smo svratili do Stanforda da pokupimo nešto od Karterovih stvari. Nakon kraće posete prodavnici pića

kupili smo dve karte s popustom za let *Standard Erlajnsa* za Honolulu. U jednom pravcu, osamdeset dolara.

Činilo nam se da smo se minut kasnije Karter i ja spustili na asfaltnu pistu aerodroma Oahu po kojoj je vetar nosio pesak. Gurali smo kolica sa stvarima, gledali nebo i mislili: „Kod kuće je nebo drugačije.“

Buket lepih devojaka išao je ka nama. Toplog pogleda, blagih očiju, maslinaste kože, bosonoge, ljuljale su kukovima i haljinama od slame šibale nas po licu. Karter i ja smo se pogledali i nasmešili.

Otišli smo taksijem do plaže Vaikiki i smestili se u motel koji je od mora delila ulica. U jednom potezu ostavili smo stvari i obukli kupaće gaće. Trkali smo se do vode.

Kad sam pod nogama osetio pesak, povikao sam od rado-sti, nasmejao se, izuo patike i potrčao pravo u talase. Nisam stao sve dok mi vrat nije bio u peni. Zaronio sam do dna, i izronio hvatajući dah, nasmejan, okrenuo se na leđa. Na kraju sam posrćući izašao na obalu, izvalio se na pesak, smešio se pticama i oblacima. Mora biti da sam izgledao kao odbegli psihijatrijski slučaj. Karter, koji se smestio pored mene, imao je isti blesavi izraz lica.

„Treba da ostanemo ovde“, rekao sam. „Zašto bismo žurili da odemo odavde?“

„A veliki plan?“, upitao je Karter. „Put oko sveta?“

„Planovi mogu da se menjaju.“

Karter se nacerio. „Sjajna ideja, Bak.“

I tako smo našli posao. Prodavali smo enciklopedije od vrata do vrata. Ništa glamurozno ali bili smo zadovoljni. Počinjali smo s poslom u sedam popodne tako da smo imali dovoljno vremena za surfovanje. Odjednom, ništa nije bilo važnije od toga da naučimo da jašemo na talasima. Nakon svega nekoliko pokušaja uspeo sam da se uspravim na dasci,

a posle nekoliko nedelja bio sam dobar u tome, u surfovanju. Stvarno dobar.

Pošto smo sada imali stalne prihode, objavili smo se iz motela i potpisali ugovor o najmu stana, opremljene garsonjere s dva kreveta, jednim pravim i drugim priručnim – nekom vrstom daske za peglanje koja se izvlačila i spuštala sa zida. Karter, viši i teži od mene, dobio je pravi krevet, a ja sam dobio dasku. Nije mi smetalo. Nakon celog dana surfovanja i prodavanja enciklopedija, i potom bdenja do kasno u noć u lokalnim barovima, mogao sam da spavam i u jami za roštilj. Stanarina je iznosila sto dolara. Plaćali smo je svako po pola.

Živeli smo sjajno. Kao u raju. Sve je bilo divno osim jedne sitnice. Nisam umeo da prodajem enciklopedije.

Ne bih uspeo da prodam nekom enciklopediju sve i da mi život od toga zavisi. Izgleda da sam sa godinama postajao sve stidljiviji. Osećao sam se nelagodno i neprijatno i to je odbijalo kupce. Pravi izazov bio bi da pokušam bilo šta da prodam, a prodaja enciklopedija koje su na Havajima bile rado viđene isto koliko i komarci i ljudi s kopna, bila je nemoguć podvig. Ma koliko bih vešto, lukavo, ubedljivo izgovorio ključne fraze koje smo usvojili tokom kratke obuke („Momci, nemojte da govorite mušterijama da prodajete enciklopedije, već sažeto sveukupno ljudsko znanje... odgovore na sva životna pitanja!“), odgovor bi uvek bio isti.

Gubi se, dečko.

Zbog stidljivosti bio sam loš u prodaji enciklopedija, a zbog svoje prirode taj posao sam prezirao. Nisam stvoren za velike doze odbijanja. To sam saznao o sebi u prvom razredu srednje škole kad me nisu primili u bejzbol tim. Mali korak unazad, zrnce u velikoj kosmičkoj shemi života, doživeo sam kao nokaut. Po prvi put postao sam svestan da nas ne vole svi

na svetu, ili da nas ne prihvataju, da nas odbacuju često onda kad nam je najpotrebnije da budemo uključeni i prihvaćeni.

Nikad neću zaboraviti taj dan. Vukući palicu po ulici, nekako sam došao kući i zavukao se u svoju sobu u kojoj sam ridao otprilike dve nedelje dok moja majka nije sela pored mene na krevet i rekla: „Sad je dosta. Dosta je bilo kukanja.“

Rekla mi je da se oprobam u nečemu drugom. „U čemu?“ Revoltirano sam zarežao u jastuk. „Možda u trčanju“, rekla je. „U trčanju?“, upitao sam. „Ti brzo trčiš, Bak.“ „Stvarno?“, rekao sam, uspravljajući se.

I tako sam krenuo na trčanje. I otkrio sam da sam u tome dobar. I da to niko ne može da mi oduzme.

Sad sam odustao od prodaje enciklopedija, i dobro mi poznatog odbijanja koje je uz to išlo, i okrenuo sam se oglašima za posao. Odmah mi je pažnju privukao oglas uokviren debelom crnom linijom. *Traži se: Prodavac osiguranja.* Zaključio sam da ću više sreće imati u prodaji osiguranja. Na kraju krajeva, imao sam diplomu poslovne škole. A pored toga, pre no što sam krenuo na put, na razgovoru za posao s Dinom Viterom dobro sam se pokazao.

Malo sam se raspitao i otkrio da su dve stvari povezane s tim poslom. Prva, da se radi u okviru kompanije *Investors oversis* koju je vodio Bernard Kornfeld, jedan od najpoznatijih biznismena šezdesetih godina dvadesetog veka. I druga, da su im poslovne prostorije na poslednjem spratu lepog nebodera na obali. Prozori visoki šest metara gledali su na tirkizno more. Obe te stvari privukle su me i navele da se dobro potrudim na razgovoru za posao. Nekako, pošto nedeljama nisam bio u stanju nikoga da nagovorim da kupi enciklopediju, uspeo sam da nagovorim Kornfeldov tim da okuša sreću sa mnom.

* * *

Zbog Kornfildovog izuzetnog poslovnog uspeha, i vidika od kojeg je zastajao dah, bilo je lakše zaboraviti da u firmi sve ključa i vri. Kornfild je bio poznat po tome što je tražio od svojih zaposlenih da iskreno žele da se obogate, i svakodnevno je desetak mladih kurjaka istinski dokazivalo da to iskreno želi. Nemilosrdno, ignorišući odbijanja, nisu se skidali s telefona, očajnički pokušavajući da ugovore sastanak u četiri oka.

Ja nisam umeo da budem slatkorečiv. Ali razumeo sam se u brojke, i znao sam šta prodajem: Drajfusove fondove. I što je još važnije umeo sam iskreno da razgovaram s ljudima. I to im se izgleda sviđalo. Ubrzo sam uspeo da zakažem nekoliko sastanaka, i da ugovorim nekoliko prodaja. Za nedelju dana zaradio sam dovoljno da platim pola stanarine za narednih šest meseci i da mi mnogo novca ostane za vosak za daske za surfovanje.

Većina mog neto prihoda otišla je barovima pored vode. Turisti su voleli da odlaze u luksuzne restorane hotele i odmarališta, s imenima kao iz bajalica – Moana, Halekulani – ali Karter i ja voleli smo barove. Voleli smo da s našim prijateljima plažarošima i surferima, mangupima i skitnicama sedimo zadovoljni zbog one jedne stvari koja nam je išla u prilog. Geografije. Eh, jadne li su one budale što čame kod kuće, govorili smo. Sirotani koji se vuku pospano kroz svoje monotone živote, po kiši i hladnoći. Što se ne ugledaju na nas. Da uživaju u svakom danu.

To naše osećanje da treba uživati u svakom trenutku bilo je pojačano činjenicom da se bliži kraj sveta. Atomski dvoboj sa Sovjetima nedeljama se najavljivao. Rusi su instalirali tridesetak projektila na Kubi, Sjedinjene Države htele su da

ih odatle sklone, i obe strane su već rekle sve što su imale da kažu. Pregovori su bili završeni i treći svetski rat mogao je da počne svakog trena. Prema pisanju novina projektili će se sručiti s neba popodne. Najkasnije sutra. Svet je bio Pompeja, a vulkan je već izbacivao pepeo. Ah, pa, svi u baru su se složili, kad dođe kraj čovečanstva, ovo mesto biće sasvim dobro za gledanje velikih atomskih oblaka-pećurki. Aloha civilizacijo!

I onda, na opšte iznenađenje, svet je pošteđen. Kriza je prošla. Nebo kao da je uzdahnulo s olakšanjem, vazduh je postao svežiji, spokojniji. Usledila je savršena jesen na Havajima. Dani zadovoljstva, nešto vrlo blizu blaženstvu.

A nakon toga javio se oštar nemir. Jedne večeri spustio sam pivo na šank i okrenuo se ka Karтеру. „Mislim da je vreme da se oprostimo sa Šangri-La“, rekao sam. Nisam mnogo obrazlagao. Mislio sam da za to nema potrebe. Bilo je jasno da je vreme da se vratimo Planu. Ali Karter se namrštio i počeošao bradu. „Hm, Bak, ne znam baš da li sam za to.“

Upoznao je devojkicu. Prelepu havajsku tinejdžerku sa dugim tamnopusim nogama i crnim očima, nalik na one koje su dočekivale avione, nalik na one o kojima sam maštao a koje nikad nisu bile moje. Želeo je da ostane, i nisam mogao da mu zbog toga prigovorim.

Rekao sam mu da ga razumem. Ali teško mi je to palo. Otišao sam iz bara u dugu šetnju plažom. Igri je kraj, rekao sam sebi.

A najmanje od svega želeo sam da spakujem stvari i da se vratim u Oregon. Ali nisam mogao ni da zamislim kako sam putujem svetom. Vрати se kući, slabašni unutrašnji glas mi se javio. Nađi normalan posao. Budi normalan, običan čovek.

A onda sam čuo još jedan glas, jednako saosećajan. Ne, ne vraćaj se kući. Nastavi. Nemoj da staješ.

Sutradan sam na poslu najavio da za dve nedelje odlazim. „Šteta, Bak“, rekao mi je jedan od šefova, „imao si budućnost u ovom poslu, u prodaji.“ „Bože me sakloni“, promrmljao sam.

Tog popodneva u putničkoj agenciji blizu poslovne zgrade u kojoj sam radio, kupio sam avionsku kartu s otvorenim datumom polaska koja važi godinu dana za bilo koji avion u bio kom pravcu. Bila je to neka vrsta *Jurejl* propusnice za nebo. Na Dan zahvalnosti 1962. digao sam ranac i rukovao se s Karterom. „Bak“, rekao mi je, „pazi da ti ne uvale drvene dolare.“

Kapetan se obratio putnicima na rafalno brzom japanskom i počeo sam da se znojim. Pogledao sam kroz prozor drečavo crveni krug na krilu. Mama Hatfield bila je u pravu, pomislio sam. Tek što smo izašli iz rata s tim ljudima. Koregidor, smrtonosni marš na Batanu, masakr u Nankingu – a ja sam sad krenuo u neku vrstu poslovnog poduhvata?

Luda Ideja? Možda je, u stvari, zaista bila posledica ludila.

Ako je to tačno, bilo je prekasno da potražim pomoć lekara. Avion je zavrištao pistom i zaurloao iznad havajskih plaža sa žutim peskom. Gledao sam kako krateri velikih vulkana postaju sve manji. Bez osvrtnja.

Pošto je bio Dan zahvalnosti u avionu su nam poslužili ćuretina sa sosom od brusnica. A s obzirom na to da smo se uputili u Japan, bilo je i sirove tunjevine, miso supe i jakog sakea. Sve sam pojeo čitajući džepna izdanja koja sam izvukao iz ranca. *Lovca u žitu* i *Goli ručak*. Poistovetio sam se sa Holdenom Kolfieldom, introvertnim tinejdžerom koji traži svoje mesto u svetu. Barouz je bio previše težak za mene. *Prodavac džanka ne prodaje svoj proizvod potrošaču, on prodaje potrošača svom proizvodu.*

Previše gusto za moju krv. Zaspao sam. Kad sam se probudio bili smo u strmom, brzom poniranju. Ispod nas je ležao zvezdano sjajan Tokio. Ginza je izgledala kao božićna jelka.

Vozeći se do hotela, međutim, video sam samo tamu. Veliki delovi grada bili su u potpunom mraku. „Rat“, rekao mi je taksista. „U mnoge zgrade i dalje bombe.“

Američke B-29, leteće tvrđave. Tokom nekoliko noći u leto 1944. talasi bombardera bacili su 400.000 kilograma bombi, uglavnom napunjenih benzinom i zapaljivim gelom. Jedan od najstarijih gradova na svetu Tokio izgrađen je većinom od drveta, tako da su bombe izazvale uragan požara. Nekih trista hiljada ljudi živi su izgoreli, četiri puta više od broja stradalih u Hirošimi. Više od milion stravično ranjenih. I blizu 80% zgrada je nestalo. Dugo smo se vozili u svečanoj tišini. Ništa nisam govorio. Nije imalo šta da se kaže.

Na kraju taksi se zaustavio na adresi napisanoj u mojoj beležnici. Mračan, otrcan, neugledan hostel. Još gore od toga. Rezervisao sam prenoćište preko *Amerikan ekspresa*, a da nisam ni video kako hostel izgleda. Velika greška, shvatio sam. Prešao sam preko raskopanog trotoara i ušao u zgradu koja je izgledala kao da će se svakog časa urušiti.

Stara Japanka na recepciji poklonila mi se. A onda sam shvatio da se ne klanja već da je povijena od tereta godina kao drvo koje je preživelo mnoge oluje. Sporo me je odvela do moje sobe koja je više ličila na kutiju. Tatami dušek, stočić i ništa više. Nije mi smetalo. Nisam ni primetio da je tatami tanak kao karton. Naklonio sam se povijenoj staroj ženi, poželevši joj laku noć. *Oyasumi nasai*. Sklupčao sam se na prostirci i zaspao.